

ТЕОДОР БЛАНК (1901—1942). ИЗ ИСТОРИЯТА НА НЕМСКО-БЪЛГАРСКИТЕ КУЛТУРНИ ВЗАИМООТНОШЕНИЯ

ДИТМАР ЕНДЛЕР

Трудно е на така наречените малки литератури, т. е. на литератури, които се пишат на по-неразпространени езици, да привлекат върху себе си читателско внимание извън езиковия си ареал. Тяхната рецепция сред чужда езикова общност зависи в голяма степен от личността на посредника-преводач, който нерядко по съвсем случайни житейски обстоятелства се насочва към дадена „малка“ литература и който превежда от нея, предоставен изцяло на самия себе си, без стимулираща и коригираща „конкуренция“.

Целта на настоящата статия е да се охарактеризира дейността на днес несправедливо забравен преводач, който между 1925 и 1931 г. се стреми да представи на немската четяща публика тогавашното българско повествователно изкуство — Теодор Бланк. Ще се разгледат три аспекта: а) пътят на Т. Бланк към българската литература и към превода, б) погледът на Т. Бланк върху българската литература и по-специално върху българския разказ от 20-те години, и в) езиково-художествените качества на неговите преводи.

Досега за Т. Бланк няма публикации; занемаряват го и в библиографски справочници. Библиографията по немско-българските културни взаимоотношения, излязла през 1970 г. в Берлин, изброява само три-четири преведени от Т. Бланк разказа, а в „Българска художествена литература на чужди езици. 1822—1962“ изобщо не се споменава¹. Тук там съвременници на Т. Бланк си спомнят за него, без обаче да му посвещават спомени. Във възпоминанията си за Стоян Загорчинов Атанас К. Георгиев се спира на някои важни моменти от живота на Теодор Бланк, когото нарича „свой приятел“². В спомените си за студентските години в Мюнхен през 1922/23 г. Владимир Полянов разказва и за Теодор Бланк, с когото тогава се запознава³. През 1987 г. на автора на настоящата статия се удаде да беседва с Владимир Полянов и да чуе какво помни той за Бланк. Може само да се съжاليا, че бяха пропуснати възможностите на по-раншни десетилетия, в разговор с връстници и

¹ Deutsch-bulgarische Kulturbeziehungen. Bibliographie. Под ред. на Friedhild Krause. Deutsche Staatsbibliothek, Berlin, 1970.

² Рачо Стоянов, Николай Райнов, Стоян Загорчинов, Константин Константинов в спомените на съвременниците си. София, 1978, стр. 478-488.

³ А л е к с а н д ъ р П и н д и к о в. Владимир Полянов. Литературни анкети. БАН, София, 1988, стр. 62; В л а д и м и р П о л я н о в. Срещи по дългия път. Мемоарни импресии. София, 1984, стр. 70.

съвременници на Теодор Бланк да се събира по-подробен и изчерпателен материал за биографията му и за литературната му дейност.

Интересът ни към личността на Теодор Бланк се пороци от библиографския преглед „Нови български разкази на немски“, обнародван в сп. „Златорог“ през 1930 г.⁴ Изреждат се 44 разказа, чиито „преводи са направени от г. Теодор Бланк“. Междувременно знаем, че в основата на тази публикация е списъкът на преводите на Бланк, написан от самия него на пишеща машина около 1927 г. и собственоръчно допълван през следващите години. За съжаление още не сме успели да издирим всички разкази, посочени в списъка, респ. в отпечатания преглед; някои периодични издания, за които се знае, че съдържат преводи на Бланк, понастоящем не ни са на разположение. До днес са намерени пет разказа, отпечатани след появата на споменатия библиографски преглед.

Работата върху настоящата статия бе подкрепяна и поощрявана от проф. Хенриета Тодорова (София), г-жа Елза Т.-Бланк Лякова (София) и д-р Улрих Шварц (Волфенбютел), за което авторът им изказва благодарност. Съдържателната кореспонденция и разговорите с тях, ръкописът „Нови данни към биографията на Теодор Бланк“, изпратен от г-жа Лякова, семейни документи и ръкописи от наследството на Бланк, както и неговите по-важни писма до годеницата му Мария Статкова, всичко, представено от г-н Шварц — това са, заедно с обнародваните преводи на Бланк, най-важните извори за настоящата статия. По всяка вероятност има още доста материал в архивите на онези български писатели, както и на други интелектуалци, с които Бланк се е сприятелил, общувал или водил преписка. Но издирването на този материал е задача на бъдещето.

През 20-те години на миналия век в Германия се появява определен интерес към културата, народното творчество и — по-късно — литературата на българите; той спорадично продължава и през следващите десетилетия и нараства през 70-те години, когато Източният въпрос се изостря до краен предел, в твърде обширни занимания с българската проблематика и с културния напредък в българските земи. В публикациите тогава преобладава страноведски-синкретичен подход към литературните прояви. Но в резултат както на диференциацията на научните занимания с България, така и на подема на модерната българска литература към края на миналия век вече надделява такова възприемане на българската литература, което се гради върху художествени критерии. Пръв Георг Адам (1876-1948) запознава немския читател с художествено значимото в българската литература.⁵ Макар по професия лекар, Г. Адам обстойно се занимава със славянски литератури, при което българската литература особено го притегля. Той я чете в оригинал, разменя писма с български писатели, пътува из България, превежда разкази, стихотворения и народни песни.

Неговите „*Bulgarischen Briefe*“ (Български писма), които печата между

⁴ Нови български разкази на немски. — Златорог, XI (1930), стр. 235-236.

⁵ Срв. N o r b e r t R a n d o w. Der Stawenfre und Georg Adam und sein Verhältniß zur bulgarischen Literatur. Wiss. Zeitschrift der Humboldt-Universität, Berlin, Gesellschafts- und sprachwiss. Reihe, 1962, кн. 1, стр. 81-86; същият: Приятелят на славяните Георг Адам и отношението му към българската литература. Сборник в чест на 80-годишнината на проф. Тодор Боров. БАН, София, 1984, стр. 63-70.

1899 и 1910 г. в сп. „Das Litterarische Echo“, дават точна представа за литературния живот в България, осведомяват за автори и произведения. В литературните си схващания Г. Адам е близък на кръга около сп. „Мисъл“, който ратува за „европеизацията“ на българската литература, т. е. за по-висока естетическа мярка и за общочовешки измерения, подчинявани дотогава на утилитаристични и просветителски стремления. Но Г. Адам не се присъединява към острите полемики срещу „старите“. Това личи от отношението му към Иван Вазов. Докато кръгът „Мисъл“ го атакува като старовремски и отживял времето си писател, Г. Адам го оценява по достойнство. Без да крие предпочитанията си, Адам обективно информира немския читател за духовния живот в България.

С Георг Адам започва естетически взискателна, компетентна рецепция на българската литература в Германия. В началото на века и други преводачи работят на това поприще, но не друг, а Георг Адам определя облика на немско-българските литературни взаимоотношения през това време. През 20-те години той се оттегля от интензивна преводаческа дейност, появяват се преводачи-посредници. Най-активният и значителен между тях без съмнение е Теодор Бланк.

Теодор Бланк произхожда от видно предприемаческо семейство. Дядо му Хуго Бланк е инженер във фирмата „Камп и С-ие“ в град Ветер на река Рур и става по-късно неин съдружник.⁶ След 1880 г. основава собствени химически фабрики в Берлин и околностите му, както и в тогавашна Австро-Унгария. Оскар Бланк, бащата на Теодор, е най-напред прокурист в берлинската фирма, а когато през 1910 г. фирмата се продава, той се премества в Мюнхен; известно време притежава фабрика за плодови сокове, но скоро става рентиер.

Теодор Бланк е роден на 31 януари 1901 г. в Берлин-Шьоненберг. Той е на 19 години, когато умира майка му, дъщеря на фабрикант от Нюрнберг. На млади години често боледува, затова неведнъж го изпращат в Швейцария на лечение в санаториуми за белодробни заболявания. В началото на 20-те години Т. Бланк се записва в Мюнхенския университет, за да следва — по волята на баща си — химия.

През пролетта на 1923 г. в Унтерфлинтсбах на река Ин, предпочитано място на мюнхенски екскурзанти и летовници, Т. Бланк се запознава с Мария Статкова, родена през 1897 г., дъщеря на търговец от Враца, която следва пиано в консерваторията на баварската столица. Любопитно е, че пак в Унтерфлинтсбах — дали по това време или малко по-късно, не се знае — Николай Лилиев, който гостува тук на Мария по препоръка на брат ѝ Захари, за пръв път се среща с Т. Бланк, „с когото после взаимно се обичаха”.⁷ Т. Бланк установява контакт с групата български студенти, писатели, художници, учени, които тогава пребивават в Мюнхен. Любимата жена и новите приятели събуждат интереса му към България, той учи български, посещава България. През лятото на 1925 г. полага държавния изпит и започва да пише дисертация, но не я завършва. Скоро — през пролетта на 1926 г. —

⁶ Stammbaum der Familie Kampf, zusammengestellt von Eugen Blank (Родословното дърво на сем. Камп, съставил Ойген Бланк.) Материалът е предоставен от г. Улрих Шварц, Волфенбютел.

⁷ Георги Константинов. Николай Лилиев. София, 1963, стр. 73.

отново пътува за България, за да остане тук до края на живота си. На 9 май 1926 г. сключва брак с Мария Статкова. На 23 август 1926 г. подава молба до Софийския окръжен съд да бъде регистрирана в търговския едноличен регистър неговата фирма с предмет на дейност „представителство на чуждестранни фирми, които произвеждат химически фармацевтични продукти и уреди за лаборатория“; на 13 май 1927 г. съдът му издава съответно удостоверение. Т. Бланк работи предимно за фирмата „Хофман — Ла Рош“ от Базел. Известно време е служител в отделението за минното дело и металургията в Министерството на търговията, промишлеността и труда в София.

През 1938 г. бракът на Т. Бланк и Мария Статкова се разтрогва. Т. Бланк преживява тежки години. На 12 април 1942 г. той слага край на живота си. Различни причини ще са го тласнали към това трагично решение, естествено спекулациите по тях са неизбежни. Засвидетелствано е обаче, че господството на фашизма в Германия силно го е потиснало. Проф. Тодорова си спомня, че през март 1942 г. Т. Бланк е бил арестуван и отведен в софийския клон на гестапо, а след това са го следели, защото е подпомагал с лекарства еврейски семейства. (Писмо от 25 март 1991 г.) Също така и Атанас К. Георгиев подчертава, че Бланк сам е сложил край на живота си, защото не е могъл да понесе присъствието на хитлеристите в България, както и неприятностите, които те са му създавали.⁸

Решението на Бланк да напусне Германия и след оженването си за Мария Статкова да заживее в България, е някак необикновено и изненадващо. Би било близо до ума младоженците да създадат дом в родината на съпруга, Германия, толкова повече, че Бланк е могъл да се надява на университетска кариера (писмо до Мария Статкова от 8 април 1925 г.), а освен това произхожда от заможно семейство. Но когато внимателно четем писмата до бъдещата му съпруга, се натъкваме както на загатвания, така и на недвусмислени откровения, които до голяма степен обясняват постъпката му.

Разбира се, копнежът по Мария, прибрала се междувременно във Враца, тегли Бланк към България. Но голямо влияние върху него оказват и българите, с които той може да общува. В Мюнхен по онова време пребивават Николай Лилиев (1921/24), Владимир Полянов (1923/24), Светослав Минков (1923/24), Елисавета Багряна (1923/24), Чавдар Мутафов, Дечко Узунов, Никола Щъркелов, Кирил Цонев, Никола Михов, Симеон Радев и др. Владимир Полянов си спомня, че българската компания се е събирала всяка вечер в известното кафене „Щефани“ и скоро се е увеличила с немци, като „по-късно станалия преводач на българската литература Теодор Бланк...“⁹ Българите, с които Бланк дружи, са уверени в себе си, търсещи своята реализация хора, вече успели или на път да си създадат име в литературата, живописата и науката; всички те ще играят плодотворна роля в изграждането на българската култура през 20-те години и по-късно. Сега в Мюнхен те въвеждат Бланк в духовната култура на българите, той започва да се занимава с България и с нейната литература. Това без съмнение е важен момент, който предопределя живота на Бланк. Все по-често се замисля за прехвърляне в България, засяга този въпрос в писмата до годеницата си, осведомява се за условията за работа в София, където междувременно се е пренесло семейст-

⁸Р а ч о С т о я н о в. Николай Райнов..., стр. 479.

⁹В л а д и м и р П о л я н о в. Среци по дългия път..., стр. 70.

вото на Мария Статкова. В писмо от 3 февруари 1926 г. оповестява идването си, като добавя, че вече няма да се връща в Германия. Това непреклонно намерение се дължи в голяма, а може би в решаваща степен на твърде обтегнатите отношения между Бланк и баща му. Неведнъж Бланк се оплаква от деспотизма на баща си (писма до Мария от 23 октомври 1924 г. и от 13 януари 1926 г.). Бланк се стреми да има пространствено разстояние между него и баща му, иска да стъпи на собствените си крака, да живее според собствените си разбирания. Всичко го тегли към България, там е любимата, там са приятелите, там го чака литературна дейност, каквато е обикнал още в Мюнхен.

За Бланк осмисленото отношение към природата представлява особено важен аспект в неговите разбирания за живота. Още когато живее в Мюнхен, често прекарва свободните си дни сред природата. А първата среща с българската природа оказва трайно въздействие върху чувствителния и впечатлителен млад мъж. Първото си голямо пътуване за България Т. Бланк предприема от август до октомври 1924 г. Той иска да се види с Мария и да се отзове на поканите, които приятелите му са отправили към него. С влак пътува до Виена, оттук продължава с параход по Дунав до Лом, и оттам отива най-напред във Враца, където по това време още живее семейството на Мария, а после — до София, където Николай Лилив го посреща и му осигурява квартира (писмо до М. Ст. от 9 септември 1924 г.). От Враца и от София Т. Бланк, често придружаван от Захари Статков, тръгва на големи екскурзии в Рила и във Врачанския балкан, изкачват се на Мусала и на Витоша, посещават Чамкория, Владая, Бояна. С цялата си душа Т. Бланк възприема дълбоко в себе си величието на българската природа. Нещо повече: отношението на Бланк към природата съдържа в себе си и отвръщане от шумния свят на големия град, и загриженост за състоянието на модерната цивилизация. Не е изключено Т. Бланк, фабрикантски син, който самият за нищо на света не иска да става фабрикант, да свърже с природата и „алтернативни“ представи за живота, които му се струват по-осезаеми и по-осъществими в селска, а следователно и по-близка до представите за първичното България. Отново в Мюнхен, в писано на български език писмо до Мария Статкова от 23 октомври 1924 г. той споделя: „Разбирам добре, че съм чужд още в София и в къщата ви там. Въобще вече е малко приятно да се премести(ш) и особено в положението, дето си ти. Често аз мисля, Мусала беше великолепен, твърде красив, дивен. Но най-хубавото, най-дребно (нежно?), най-чисто, най-мирно ластроение съм преживял оная вечер, дето бяхме заедно на Вратцата. Аз също мога да чувствам огромната сила, с която Балкана хваща и държи, а не пуца децата си. „Градът“ — Познаваш ли стихотворението на Лилив „Градът“? Или онова от Рилке „Denn Herr, die großen Städte sind Verlorene und Aufgelöste...!“ Най-често мисля за това и може би това е един от най-важните въпроси на душата ми. Ние говорихме вече за този въпрос.”

Споменатите от Т. Бланк стихотворения на Райнер Мария Рилке (от 1903 г.) и на Николай Лилив (1911) се сродяват по критическия си дух спрямо модерната цивилизация. Рилке казва за града:

*Da leben Menschen, leben schlecht und schwer,
in tiefen Zimmern, bange von Gebärde,
geängstigter denn eine Erstlingsherde,
und draußen wacht und atmet deine Erde,
sie aber sind und wissen es nicht mehr.*

И Николай Лилиев предупреждава:

*Из тоя друм съмненията бродят,
изгубен син, не тръгвай в тоя друм!
Там горестни затмения те водят,
из тоя друм съмненията бродят,
съмненията давят твоя ум.*

Може би Бланк да е схванал окончателното си заминаване за България като възможност да избегне последствията на свръхцивилизацията и да живее по-непосредствено, по-естествено, в съзвучие с природата.

Движейки се сред българи, Т. Бланк бързо учи български. Най-късно на 21 май 1924 г. за пръв път изпраща на Мария писмо, писано на български. Скоро след завръщането си от България, на 22 ноември 1924 г., Теодор Бланк ѝ съобщава, че напредва в разбирането на говоримия език. С българска колежка, която като него прави експерименти в лабораторията на Мюнхенския университет, говори на родния ѝ език, за да се упражнява. На 13 декември 1924 г. пише на Мария, че бил станал журналист, т. е. сътрудник на излизания в Мюнхен вестник „Auslandspost“, на страниците на който той през 1925 г. ще резюмира статии от българския вестник „Слово“.

Същевременно Т. Бланк, който по начало обича изящната словесност, се насочва и към българската литература. Той моли Мария да му изпрати „Бай Ганю“ от Алеко Константинов. Чете „На острова на блажените“ и „Епически песни“ и се присъединява към разпространеното тогава мнение, че Пенчо Славейков е „Goethe in Miniatur“ (26 декември 1924 г.). Във възторг е от П. К. Яворов, когото нарича „божествен поет“. Не по-малко впечатление му прави поезията на приятеля му Николай Лилиев. Чете романа „Бена“ на Антон Страшимиров. Редовно следи „Златорог“. Бланк се представя на това реномирано списание със статия за Херман Хесе, която изпраща от Мюнхен. След като се спира на произведения като „Петер Каменцинд“, „Под колелото“ и др., Бланк изтъква като особено значима основната мисъл на „Zarathustras Wiederkehr“ (1919), слово за немската младеж, че човекът трябва да намери себе си, и подчертава искането на Ницше: „Научете се да живеете *вашия* живот!“¹⁰ Връзката между тази мисъл и проблемите на Бланк, които предстоят да бъдат решени, е очевидна. — След известно време Т. Бланк е угълномошен от „Златорог“ да превежда на немски отпечатаните в него произведения на български писатели (писмо от 8 април 1925 г.). Първият превод, с който Т. Бланк още в Мюнхен излиза пред немския читател, е „Грехът на Иван Белин“ на Йордан Йовков. Т. Бланк се е натъкнал на това произведение в „Златорог“ (VI, 1925, кн. 5), веднага го превежда и го обнародва във в. „Auslandspost“ (год. VII, 1925, бр. 14 и бр. 15). В писмо до Мария пише, че това е първият му превод (30 май 1925 г.). Малко по-късно

¹⁰Теодор Бланк. Херман Хесе. — Златорог, V (1924), стр. 212-213.

Бланк завършва превода на Йовковия разказ „Песента на колелетата“ („Златоторг“, VI, 1925, кн. 9-10), който се отпечатва в сп. „Der Neue Merkur“ (Щутгарт и Берлин, год. VII, 1924/25, кн. 12 от септември 1925 г.). Началото е направено. Както се вижда по писмата му до Мария, още в Германия Бланк започва да превежда творби на Георги Райчев (писмо от 8 април 1925 г.), Дора Габе (писмо от 14 май 1925 г.), Владимир Полянов (писмо от 18 юли 1925 г.) и Николай Райнов (писмо от 14 септември 1925 г.). В писмото от 14 май 1925 г. отбелязва, че превеждането му доставя голяма радост („Das Übersetzen macht mir viel Freude“).

В София Т. Бланк продължава да превежда. За да разшири кръгозора си, започва да учи руски — иска да чете Пушкин, Достоевски и Толстой в оригинал.¹¹ Освен това започва да пише статии за немски вестници; като естественик, който първоначално е искал да стане лекар, ще пише за човешкото тяло и за здравеопазването, но Бланк също така се произнася по политически въпроси на европейския югоизток.¹² Най-често и с предпочитание информира за бита и културния живот на българите. Така например той пише във в. „Prager Presse“ за Народния театър в София (26 юни 1926 г.), за Художествената академия (21 юли 1926 г.), за българската народна музика (3 юли 1926 г.) и за туристическото движение в България (14 август 1926 г.), а в едно швейцарско списание описва жътвата и вършитбата в българското село и публикува фотоснимки, които сам е направил.

В България, на страниците на сп. „Златоторг“, Т. Бланк помества някои материали за литературния живот в Германия. Той оповестява излизането на нова книга на Стефан Цвайг (VII, 1926), рецензира романа „Гримингската врата“ на Паула Грогер (IX, 1928), преводния роман „Бунт и жертва“ на японца Тойохико Кагава (X, 1929) и на шумелия роман на Е. М. Ремарк „На западния фронт нищо ново“ (X, 1929).

Теодор Бланк, този млад и буден немец, който любознателно и с чувство на уважение се вдълбочава в българската култура и литература, несъмнено се радва на доброжелателно внимание от страна на българските писатели в тогавашна София. С някои от тях той се познава още от мюнхенските години — с Вл. Полянов, Г. Райчев, Н. Райнов, с други се запознава едва в София — с Елин Пелин, Й. Йовков, Ас. Разцветников (писма на Хенриета Тодорова от 20 октомври 1990 г. и от 25 март 1991 г.). В библиотеката на Т. Бланк е имало книги с автографи на Й. Йовков, А. Каралийчев, Ел. Багряна.¹³ В разговор с автора на настоящата статия на 30 октомври 1987 г. Вл. Полянов характеризира Бланк като „мило, културно и кротко момче“, а в литературна анкета, на въпроса, с кои немски писатели се е запознал в Мюнхен, Полянов споменава Бланк: „Беше един много тих, кротък човек, когото никакви политики не занимаваха, занимаваше го само литературата“¹⁴. Полянов си

¹¹Срв. Рачо Стоянов, Николай Райнов..., стр. 479. За интереса на Бланк към руския език пише и Улрих Шварц в писмо от 9 април 1993 г., позовавайки се на майка си.

¹²Бланк публикува например „Die Hormone“ в „Das Manuskript“, год. 17, бр. 34 от 24.08.1927 г., „Die Zukunft der Kleinen Entente“ във „Volkszeitung“, Виена, от 14.02.1927 г., „Ungarn und Rumänien“ в „Dessauer Zeitung“ от 03.08.1927 г.

¹³„Нови данни към биографията на Теодор Бланк“, предоставени от г-жа Елза Т. Бланк — Лякова.

¹⁴Александр Пиндиков. Владимир Полянов..., стр. 62.

спомня, че Бланк скоро „стана един от най-ревностните популяризатори на българската литература в Германия. Преведе много автори и публикува произведенията им в германски вестници и издателства.”¹⁵ Ценни са спомените на А. К. Георгиев. Той потвърждава, че Бланк е тачен от българските писатели, защото превежда български разкази на немски. Атанас К. Георгиев описва, как един ден през пролетта на 1928 г. той и Бланк посещават Стоян Загорчинов у дома му. „Главна тема на разговора ни беше литературата и театърът. Бързо се кръстосаха и сляха еднаквите интереси на гостите и домакините. Създаде се приятна атмосфера на духовно общуване. Бланк беше чел „Легенда за Св. София” и изказа добрите си впечатления от нея.”¹⁶ А. К. Георгиев характеризира гражданските позиции на приятеля си. Свързва ги с хуманистичните и антивоенни стремления, които тогава владеят българската интелигенция и които намират своя израз и във възторжения прием на романа на Е. М. Ремарк „На западния фронт нищо ново”. С оглед срещите със Ст. Загорчинов и Бланк А. К. Георгиев пише: „Нашите разговори в три други случая засягаха именно тези въпроси. Загорчинов беше явен привърженик на хуманни принципи, които вълнуваха и нас. Бланк беше от онези немци, които осъждаха „прусацината”, и беше привърженик на Гьотевия хуманизъм и творчество и се възхищаваше от Шилеровия борчески дух срещу деспотизма.”¹⁷

Като преводач Теодор Бланк първоначално си поставя висока цел — да издава в отделни книги преводите на по-обемни прозаични произведения. В бележка към „Песента на колелетата” съобщава, че подготвя превода на голямата повест „Жътварят” на Й. Йовков.¹⁸ На 14 септември 1925 г. пише на Мария Статкова, че още през същия месец щял да приключи с превода. Бланк е оставил превода в ръкопис от 60 страници. Преводачът и друго лице (Мария Статкова?) са нанесли доста поправки с изключение на последните десет страници, които навярно не са били прегледани. Този превод не е отпечатан. Не е известно дали Бланк се е занимавал със съществено преработения вариант на творбата, публикуван от Й. Йовков през 1930 г.

Пак през 1925 г. Теодор Бланк се заема с превеждането на сборника разкази на Дора Габе „Някога”, който му е изпратил Н. Лилиев (писма до Мария Статкова от 14 май и 9 юни 1925 г.). Но този сборник не се е появил на бял свят в немски превод. А на 7 август 1925 г. Бланк споделя с Мария Статкова, че е превел голямата повест на Владимир Полянов „Детето” — и този ръкопис от 88 страници остава непубликуван, както остават непубликувани и подбрани разкази на Й. Йовков.

Очевидно Теодор Бланк среща непреодолими трудности, когато се готви да обнародва българска проза в отделна книга. Но това не трябва да ни учудва. След като през 1919 г. излизат последните томчета на поредицата „Bulgarische Bibliothek”, основана от д-р Иван Парлапанов (1874-1958) в Лайпциг и замислена в условията на „българската конюнктура” в Германия преди и по време на Първата световна война, в продължение на 20-те години не се

¹⁵ На същото място.

¹⁶ Рачо Стоянов, Николай Райнов..., стр. 478.

¹⁷ Рачо Стоянов, Николай Райнов..., стр. 479.

¹⁸ Срв. „Der neue Merkur”, (1924/25), кн. 12, стр. 959.

появява нито едно самостоятелно издание на българско литературно произведение в немски превод. Кирил Христов, който от 1922 до 1929 г. живее в Германия, констатира през 1929 г., че от всички славянски литератури най-малко се превежда на немски от българската.¹⁹ Той вижда причината не само в икономическата ситуация на издателствата, но и в пренебрежителното им отношение към българите. „Niemand erwartet von Ihnen etwas Außerordentliches in der Literatur und daher interessiert sich niemand für Sie,” привежда той отрицателния отговор на немски издател.²⁰ Според К. Христов духовният живот на германците или недооценява литературата на славянството, или я чете дилетантски; по този начин рискува да ликвидира понятието „Deutsche Weltliteratur” (световна литература в немски превод).²¹

Кирил Христов назовава препятствията, пред които се провалят и плановете на Бланк. Самите обстоятелства на книжния пазар в Германия го тласкат към превеждането на кратки прозаични произведения, разкази и новели, които се поместват на няколко страници в списание или в подлистника на вестник. И този подход не е бил лесен, както подсказва широкият спектър на използваните от Бланк периодични издания. Той печата в реномираното списание „Der Neue Merkur” (Шутгарт и Берлин), в което сътрудничат видни автори, в „Deutsche Presskorrespondenz” (Хановер-Кирхроде), едно издание, което предлага материалите си за препечатване, и в почти неизвестни регионални вестници. Сравнително голям брой преводи се обнародват в сп. „Deutscher Hausschatz” (Мюнхен), което предлага предимно четива за развлечение и назидание. Само един път, през 1928 г., по случай полувековния юбилей на българското Освобождение, престижното списание „Westermann's Monatshefte” отделя място за превод на български разказ. Няколко превода се появяват на страниците на известния вестник „Prager Presse” и на излизация в Цариград немскоезичен вестник „Türkische Post”.

Според известните досега данни Т. Бланк публикува през 1925 г. три превода, през 1926 г. — 10, през 1927 г. — 16, през 1928 г. — 15, през 1929 г. — 2, през 1930 г. — 1 и през 1931 г. — два превода. За съжаление, заедно с периодичните издания днес са позабравени и поместените в тях преводи.

Преводната литература обогатява приемащата я литература, когато внася в нея нещо ново, значимо за читателя. С усет за художествена стойност младият Теодор Бланк дебютира с преводи на разкази от Йордан Йовков. В писмо до Мария Статкова от 14 май 1925 г. Бланк пише: „Защо съм се спрял тъкмо на Йовков? Много други произведения не ми бяха под ръка, но преди всичко: тук хората най-много се интересуват от прости разкази, действието на които става на село и които разказват за обикновени неща. Сложните психоанализи — тях ги знаят тук до насита. Затова Йовков ми се струва много подходящ за превод.” От такава позиция Бланк подхожда и към повечето други български разказвачи. Може да се приеме, че неговите схващания за литературата съответстват на схващанията му за цивилизацията и природата, за които загатва в писмо до Мария Статкова на 22 октомври 1924 г.

¹⁹ „Slavische Rundschau”, Ппара, (1929), стр. 36-42.

²⁰ „Slavische Rundschau”..., стр. 40; (Никой не очаква от вас нещо извънредно в литературата и затова никой не се интересува от вас.)

²¹ „Slavische Rundschau”..., стр. 41.

Няколкото рецензии, които Бланк е написал, ни доизясняват неговите литературни схващания. Той се дистанцира от книги, които се губят от „високопарно родолюбие, исторически шаблон, етнографска подробност“, той харесва в романа на Паула Грьогер, че се издига до „свободните простори на чисто човешкото“.²² Неговата резервираност спрямо „сложни психоанализи“ не означава липса на интерес към човешката психика, напротив, в романа „На западния фронт нищо ново“ високо цени, че не е „изобразяване на самата война, а на човека, на човешката душа, ... една психопатология на войника на фронта.“²³ Според Бланк всяко истинско художествено произведение носи хуманистично послание; в романа „Бунт и жертва“ на японеца Тойохико Кагава изтъква „високата човечност на неговия поглед за живота и света“ и вижда в автора „революционер ... с оръжията на любовта към ближния, на личния пример, на несъпротивата към злото.“²⁴

Водейки се от такива възгледи за литературата, Теодор Бланк избягва да превежда битова проза от края на XIX и началото на XX век, в която не вижда ярко изявени общочовешки измерения. Извън обсега на преводаческите му усилия остава Ив. Вазов, чиято проза акцентува върху национално-колективното начало, вместо да изведе на преден план човешката индивидуалност. Двадесетте години в България пък предлагат наистина модерна литература, която привлича младия немец.

Като преводач Теодор Бланк представя на немския читател почти всички творци на българското разказно изкуство на 20-те години. Най-често превежданите от него разказвачи са А. Каралийчев, от когото са известни 14 публикувани и 3 непубликувани превода, Вл. Полянов (10/4), Елин Пелин (11/2), Й. Йовков (2/5), Г. Райчев (4/1) и Св. Минков (2/4). Освен това превежда Дора Габе (1/3), Н. Райнов (2), Ботьо Савов (1/1), Панчо Михайлов (1/1) и Димитър Шишманов (1). До нас са стигнали по един непубликуван превод от разкази на Димо Сяров, Г. П. Стаматов, Теодосий Атанасов, Ясен Вълковски, псевдоним на Асен Вълкадинов, и А. Паничерски. Теодор Бланк се вживява в най-различни литературни течения и насоки: в „традиционния“ реализъм на Елин Пелин и в гротескно-фантастичните разкази на Св. Минков, в лирично одушевената проза на А. Каралийчев и в трезвия аналитизъм на Вл. Полянов, в психологизма на Г. Райчев и в повлияната от сецесиона проза на Н. Райнов, в лирично обогатената пластика на Й. Йовков и в публицистичния очерк на Т. Атанасов. Теодор Бланк не се страхува от големите имена, но не пренебрегва и по-малко известни автори на своето време.

Нека разгледаме по-отблизо отношението на Теодор Бланк към някои от превежданите от него писатели и произведения. Разказите на Йордан Йовков ще са били близки до разбиранията на Бланк за света и човешкото съжителство, защото изграждат художествена действителност, в която царуват законите на етиката и на красотата. Първият превод на Бланк, Йовковият разказ „Грехът на Иван Белин“ („Die Sünde des Iwan Belin“), осмисля схващанията на българина за заобикалящата го природа. Вторият обна-

²²Теодор Бланк, „Гримингската врата“, роман от Паула Грогер. — „Златорог“, IX (1928), стр. 326.

²³Теодор Бланк, „Нищо ново на Запад“. — „Златорог“, X (1929), стр. 325-326.

²⁴Теодор Бланк, „Бунт и жертва“. Роман от Тойохико Кагава. — „Златорог“, X (1929), стр. 144-145.

родван превод, „Песента на колелетата” („Das Lied der Räder”), извайва образа на Сали Яшар, „прочутия майстор” на „пеещи” каруци, които отдалече известяват идването на близък човек, и с тази метафора разказът се превръща в притча за любовта, красотата и творческия труд като устои на достоен и нравствено богат живот.

С посредничеството на Н. Лилиев младият преводач се обръща към Йовков, тогава служител в българската легация в Букурещ, с молба за лични данни, които биха послужили за биографична бележка към превода на „Песента на колелетата”. Н. Лилиев пише на Йовков: „Може би си получил *Auslandspost*, в който беше печатан превода на „Грехът на Иван Белин” (...) Ще пиша след малко на преводача, г-н Теодор Бланк и ще му съобщя адреса ти. Бланк знае хубаво български език. Превел е „Песента на колелетата”. Щял да печата в сп. *Der Neue Merkur*, отдето искат на преводача малка бележка за живота и съчиненията ти. Бланк е добър момък и обича произведенията на г. Йовков.”²⁵ Писателят отговаря „много любезно”, както Бланк съобщава на Мария в писмото от 18 юли 1925 г. от Мюнхен. И към превода на „Песента на колелетата” се прибавя бележка под линия, в която преводачът пояснява, че Йовковите разкази черпят преди всичко от „своеобразието на Южна Добруджа”, от живота и мъките на тамошните селяни, както и от впечатленията и преживяванията по време на войните. Споменават се излезлите дотогава сборници с разкази, голямата повест „Жетварят”, „главно произведение” на писателя, и предстоящият сборник „Последна радост”, върху който авторът работел. По това време самият Йовков гледа на „Жетварят” като на свое най-важно произведение (не случайно през 1930 г. още веднъж се връща към него и съществено го преработва), и навярно ще е вметнал такава оценка в отговора, който праща на Бланк от Букурещ. Това писмо, което за съжаление не е запазено, ще да е повишило престижа на младия преводач и ще да е било удовлетворение за него. А инак Теодор Бланк по това време вече добре познава творчеството на Йовков, превел е „Жетварят” и търси да го издаде. Това произведение ще да е било в съзвучие с някои представи на Бланк: то съчетава трезв поглед върху остра социална проблематика с вярата в нейното решаване чрез нравствено усъвършенстване, с „оръжията на любовта”, както ще пише през 1929 г. в рецензията за роман на японски писател. Теодор Бланк резюмира в бележката под линия: „Йовков е може би един от най-ярките, от най-завършените в себе си образи в съвременната българска литература.”²⁶

По-късно, в София, Т. Бланк превежда редица от онези разкази, които — отпечатани най-напред в „Златорог” — Йовков ще събере заедно с някои непубликувани творби през 1927 г. в прочутия цикъл „Старопланински легенди” — „Кошута” („Die Hirschkuh”), „Най-вярната стража” („Die sicherste Wache”), „Постолови воденици” („Postols Mühlen”, фрагмент). Направо от сборника „Старопланински легенди” Бланк превежда „През чумавото” („Zur Pestzeit”). Тези преводи обаче остават непечатани. Разказът „Грехът на Иван Белин”, за пръв път преведен от Бланк, и по-късно се посреща с особено внимание в Германия. През 1942 г. в Берлин на немски език излиза целият сборник „Вечери в Антимовския хан” („Im Gasthof zu Antimovo”), в който е

²⁵ „Нови данни към биографията на Теодор Бланк”.

²⁶ „Der Neue Merkur”, 1928, кн. 8, стр. 959.

включен „Грехът на Иван Белин” в превод на Миша Матлиев. От това издание (а не от превода на Бланк) разказът преминава в антологията „Die schönsten Erzählungen der Welt. Handbuch unvergänglicher Prosa” (Виена, Мюнхен, Базел), която се издава през 1956 г. и към която не друг, а Томас Ман е написал встъпително слово. Преводът на Бланк, обнародван в списание, отдавна е бил забравен, но успехът на разказа в Германия подчертава, че Бланк е притежавал усет за естетически значимото.

Елин Пелин е единственият автор, който сред преводите на Бланк е застъпен с разкази, публикувани за пръв път още преди Балканската война, в сборниците „Разкази” от 1904 г. и 1911 г. и препечатвани през 20-те години. Елин Пелин беше тачен като „жив класик”. С жизнения си материал прозата на Елин Пелин на пръв поглед стои в традицията на т. нар. селска проза, но това не е така. Елин Пелин не следва битовата проза на своите предходници, както и на някои съвременници в началото на века, той се насочва към индивида, при него преобладава индивидуалната проблематика над колективно-националната.²⁷ В стройно композирани къси разкази Елин Пелин изброява надеждите и страданията, жизнената сила и радост на своите земляци, винаги в проникновена връзка с природата, която във вижданията на автора е трайно условие, за да бъде човекът истински човек. Така изконно българските образи при Елин Пелин придобиват измеренията на общочовешкото. Между преведените от Бланк разкази са: „Печена тиква” (1904; „Der debackene Kürbis”, в: „Türkische Post”, Цариград, 1926, бр. 192); „Кумови гости” (1904; „Gevatter – Gäste”, в: „Aus Welt und Leben”, Хановер- Кирхроде, 1927, бр. 34); „На браздата” (1904; „Hinter dem Pfluge”, в: „Deutscher Hausschatz”, год. 55, 1926/27, кн. 1, октомври 1928); „Самичка” (1905; „Allein”, в: „Das Manuskript”, Берлин-Целендорф, 1928, бр. 13); „Старият вол” (1909; „Der alte Ochse”, в: „Deutscher Hausschatz”, год. 56, 1929/30, кн. 1, октомври 1929). С чувство за най-хубавото и предпочитайки лирично оцветени творби, Теодор Бланк запознава немския читател с доста широк диапазон от Елин Пелиновото разказно творчество от времето преди войните. Заслужава да се отбележи, че Бланк очевидно харесва и стихотворенията в проза, писани от Елин Пелин преди войните, но в повечето случаи едва през 20-те години и събрани от него в томчето „Черни рози” (1928). На Бланк се удава да публикува само два превода: „Чучулига” (1905; „Lerche”, в: „Kleinigkeiten”, 1928, бр. 26); „Безполезна чешма” (1928; „Unnützes Brunnlein”, в: „Südöstliche Warte”, год. 1, 1929). Докато Теодор Бланк се занимава с преводаческа дейност, все отново се връща към Елин Пелин. И последната му публикация е превод от творчеството на Елин Пелин — „Хитрец” (1904; „Der überlistete Wachtmeister”, в: „Deutscher Hausschatz”, г. 57, 1930/31, кн. 11, август 1931).

Прави впечатление, че Теодор Бланк храни особен афинитет към творчеството на Ангел Каралийчев, с когото са почти връстници. Повечето разкази, които превежда, са от сборниците „Ръж” (1925) и „Имане” (1927). Както Елин Пелин и Й. Йовков, така и А. Каралийчев черпи материала на своите разкази от селския живот, но той не търси нито епическа обективност, нито идеален художествен свят; неговите разкази се отличават с първоначално

²⁷Светлозар Игов. История на българската литература. 1878-1944. БАН, София, 1990, стр. 214.

лирическо усещане, което „на ръба между приказката и легендата”²⁸ се съчетава с романтично повествование. В ранните разкази (сб. „Ръж”) преобладава лиричното, което се осъществява чрез фолклорно-митичното и експресивен език. В разказа „Гергъовски огньовете” (1924; „Feuer am Georgstag”, в: „Aus Dichtung und Welt. Beilage der Prager Presse”, 1926, бр. 43) всичко видяно и описано от аз-разказвача е обзето от радостно преживяване на настъпващата пролет. В разказа „Ръж” (1924; „Roggen”, в: „Aus Welt und Leben. Deutsche Presskorrespondenz”, 1926, бр. 43) взаимно се преплитат трепетното възприемане на природата непосредствено преди жътвата и копнежът по любимия. Митични същества населяват разкази като „Змей” (1924; „Der Drache”, в: „Türkische Post”, Цариград, год. 1, бр. 120 от 28 септември 1926 г.) и се асоциират с бедствието, мъката и ужаса,ездесъщи в живота на хората след Септемврийското въстание от 1923 г. и потушаването му.

В по-сетнешните разкази на А. Каралийчев лиричното губи своята експресивност, приказното — било то весело или тъжно — отстъпва пред притчовото. Характерен в това отношение е разказът „Слепият гъдулар” (1927; „Der blinde Geiger”, в: „Deutscher Hausschatz”, год. 53, 1926/27, кн. 10, октомври 1927), който подтиква към размисъл за същността на изкуството. А. Каралийчев се слави и като сладкодумен детски писател. През 1926 г. предлага на малките си читатели цикъл разкази, по жанр между приказка и притча, под заглавие „Жълтици”. Бланк превежда тези разкази и успява от тях да обнародва „Двете гърнета” („Die beiden Töpfe”, в: „Frohe Jugend. Beilage zum Kamenzer Tageblatt”, бр. 22, 1928). Не ни учудва, че Бланк харесва тези разкази. Разказите на А. Каралийчев излъчват искреност и доброта. Георги Константинов сочи една тяхна особеност: „Неговите разкази са достъпни и за деца, а пък детските му приказки могат да бъдат четени и от възрастни.”²⁹

В съвсем друг художествен свят ни отвежда Владимир Полянов. За пръв път излиза с разкази скоро след Първата световна война, като наложил се автор издава редица сборници с разкази — „Смърт” (1922), „Комедия на куклите” (1923), „Момичето и тримата” (1926), „Крадецът” (1927), „Рицари” (1928) и други. С повестта „Детето” (1925) той се налага като тънък изобразител на детската психика. Теодор Бланк публикува редица преводи на къси разкази: „Началникът” (1926; „Der Vorsteher”, в: „Türkische Post”, май 1927) — за беден и оскърбен чиновник, напомнящ дребните хорица на Антон Чехов; „Облаци” (1926; „Wolken”, в: „Das Manuskript”, бр. 19, 1927) — поглед върху брака, който, вместо да протича в хармонична взаимност, скоро се похабява в банални катадневни кавги; „Последна комедия” („Die letzte Komödie”, във: „Welt und Leben. Deutsche Feuilleton-Korrespondenz”, бр. 59, 1927) и „Пари” („Geld”, в: „Deutsche Presskorrespondenz”, декември 1928) осветляват изострени психологически реакции срещу социалната мизерия и унижение. Макар да е дал израз на своята резервираност спрямо „сложните психоанализи” в литературата, Теодор Бланк не може да не бъде пленен от напрежението и драматизма на разкази като „Актьори” („Schauspieler” във: „Welt und Leben. Deutsche Feuilleton-Korrespondenz”, бр. 23, 1928), „Балерина” („Ballerina”, в: „Das Manuskript”, бр. 47, 1928) и др. Вл. Полянов принадлежи

²⁸Светлозар Игов. История..., стр. 370.

²⁹Георги Константинов. История на българската литература. Т. II, София, 1943/44, стр. 474.

към онези писатели, които през 20-те години въвеждат модерния градски свят в литературата. При това ранните му произведения се причисляват към диаволизма, едно литературно течение, което чрез фантастично-ужасяващото изразява все по-болезненото усамотяване в един осъзнаван като застрашителен неразумен свят.

Както Вл. Полянов, така и с три години по-младият Светослав Минков изпитва увлечение към диаволизма. Пребивайки в Германия, Св. Минков се запознава по-отблизо с творчеството на Густав Майринк, чийто роман „Голем“ по-късно превежда на български. В ранните разкази, събрани в сборниците „Синята хризантема“ (1922), „Часовникът“ (1924) и „Огнената птица“ (1927), се чувстват „чужди веяния“, т. е. влиянието на тогавашните литературни образци на писателя, но въпреки това още с тези творби бъдещият майстор на сатирично-гротескната проза допринася за преодоляване на традиционните повествователни структури и за разширяване на ролята на въображението в българския разказ. Теодор Бланк успява да помести в немския печат само две от ранните произведения на Св. Минков — „Папгалът от панаира“ („Der Papagei“, в: „Das Manuskript“, бр. 38, 1927) и „Огнената птица“ („Feuervogel“, в: „Deutsche Presskorrespondenz“, бр. 14, 1927). По-късно продължава да се занимава с творчеството на Св. Минков и оставя в ръкопис преводите на „Къщата при последния фенер“ (1931, „Das Haus an der letzten Laterne“) и „Американското яйце“ (1931, „Das amerikanische Ei“), в които Минков духовито критикува модерната цивилизация.

Един от първите български автори, към които Т. Бланк се насочва, е Георги Райчев. От него превежда най-напред „Накрай града“, но преводът остава непубликуван. Разказното творчество на Г. Райчев е многообразно и всъщност до ден днешен недооценено. И той дебютира — заедно с Вл. Полянов и Св. Минков — с „разкази на ужаса“. Но скоро е обхванат от стремежа да обнови българския разказ. Той настоява българският разказ да излезе от руслото на битоописанието и да вникне в най-съкровените възгледи на душата.³⁰ Г. Райчев изисква от разказа да разкрива противоречивото, тъмното, трагичното у човека. С тая цел творецът създава аналитично-психологическа проза.³¹ Интересът към психологичното обединява различните насоки в творчеството на Райчев. Теодор Бланк отминава както „разказите на ужаса“, така и творби, които в по-малка или по-голяма степен са натуралистични, и се спира на такива произведения, които — обагрени от човешко състрадание — виждат дълбоко в душевния свят на човека.

Първото Райчево произведение, с което немският читател е могъл да се запознае, е разказът „Пари“ („Geld“, в: „Deutscher Hausschatz“, год. 52, 1925/26, кн. 12). На 11 декември 1926 г. Г. Райчев пише на един свой познат: „Днес ме посети Теодор Бланк и ми донесе една книжка на „Дойче Хаусшац“, в която са поместени моите „Пари“. Дори получих 250 лева.”³² През 1931 г. Райчев променя заглавието в „Легенда за парите“, за да подчертае притчовото на това произведение, което разбулва пагубната за семейното общжитие сила на парите. С разказа „Смърт в трамвая“ (1926) Г. Райчев се вживява в покрусата

³⁰ Димчо Дебелянов, Николай Лилиев и Георги Райчев в спомените на съвременниците си. София, 1967, стр. 640.

³¹ Е л к а К о н с т а н т и н о в а. Георги Райчев. София, 1982, стр. 6.

³² Димчо Дебелянов, Николай Лилиев..., стр. 558.

на селянка, чието дете умира по пътя за болницата. Жената е успяла да спаси детето по време на войната през 1913 г. и да избяга с него от Егейска Тракия, а тук, в София, не може да предотврати нещастieto. Бланк не се придържа към заглавието на оригинала, защото му се струва някак сензационно, и слага по-лаконичното „Flüchtlinge” („Бежанци”; „Aus Welt und Leben”, бр. 2, 1927). Може би не без подтик от страна на Бланк Георги Райчев в по-късни издания сменя заглавието с „Бежанка”. Разказът „Работа” (1926, „Arbeit”, в: „Deutscher Hausschatz”, год. 56, 1929/30, кн. 12) представя селянин, който предпочита да умре нежели да му се ампутира крак, тъй като с един крак няма да е годен за работа.

Повишеният афинитет към общочовешкото и притчовото ще да е подтикнал Бланк да включи в преводаческите си занимания и творчеството на Николай Райнов, който в стилизирана, повлияна от декоративния стил проза пресътворява сюжети от българското минало („Видения из древна България”, 1918), от източни предания („Очите на Арабия”, 1918) и от библейската история („Богомилски легенди”, 1912). Т. Бланк превежда кратките прозаични творби „Вятър” („Wind”, във: „Welt und Leben”, бр. 20, 1927) — за среща между Изтока и Запада, и „Мамра” („Mamra”, в: „Dichtung und Welt”. Beilage zur Prager Presse, бр. 27, 1928) — притча за човешките страсти. Двете произведения за пръв път са публикувани в сборника „Слънчеви приказки” през 1918 г. През годините около войните Н. Райнов е много четен автор. Младият Гео Милев превежда през 1918 г. откъси от неговите „Богомилски легенди” и ги помещава в сп. „Aktion”. По-късно интересът към Райнов отслабва. Включването му в кръга на достойни за превод писатели свидетелства за компетентния поглед на младия преводач върху българската литература на времето.

От вниманието на Теодор Бланк също така не убягва прозата на Дора Габе. Наложила се вече като именита поетеса, през двадесетте години тя полага големи усилия за поощряването на българската детска литература и сама пише стихове, разкази и романи за деца. Разказите на сборника „Някога” (1924) са предназначени както за деца, така и за възрастни. Владимир Василев ги характеризира като „малки психологически етюди в поетическа форма, един оригинален и прелестен жанр, с който Дора Габе първа свързва името си.”³³ Писателката се пренася в детството си и описва света на Добруджа и на родната къща такъв, какъвто детето с питащите очи го преживява. От няколкото превода, които подготвя, Бланк успява да публикува „Вълкът” („Der Wolf in der Nacht”), и то в детската притурка към сп. „Deutscher Hausschatz” (год. 53, 1926/27, кн. 6).

В творчеството на Димитър Шипманов, което обхваща романи и разкази (сб. „Пламъчета над делниците”) за модерния градски живот, Теодор Бланк се насочва към импресията „Оркестър” („Orchester”, във: „Welt und Leben”, 1927, бр. 228). Ботьо Савов, който пише стилизирана в романтичен дух проза, е представен с печатан превод на разказа „Среща в небесата” („Begegnung im Himmel”, в: „Deutscher Hausschatz”, год. 54, 1927/28, кн. 10). От психологическите и социалните разкази и очерци на Панчо Михайлов Бланк обнародва в немски превод импресията „Пролет” („Frühling”, в: „Das Manuskript”, 1927, бр. 24). Теодор Бланк се занимава и с други писатели, например със сатирика

³³ Срв. И в а н С а р а н д е в. Книга за Дора Габе. София, 1974, стр. 51.

Георги Стаматов, който бичува моралната поквара в българското общество, с Димо Сяров, който често пренася разказите си извън България, с Ясен Вълковски (псевдоним на Асен Вълкадинов), Теодосий Атанасов, А. Паничерски, но не успява да обнародва преводи на техни произведения — досега такива публикации не са намерени.

Прегледът на превежданите творци и творби показва, че Теодор Бланк познава отлично българската литература от 20-те години. Добросъвестно се вглежда в творчеството на почти всеки писател на онова време, бил той всепризнат или с по-скромно място в литературния живот. Твърде малко са писателите, които убягват от вниманието му — Константин Константинов, Людмил Стоянов, Чавдар Мутафов. Но независимо от някои пропуски преводното дело на Теодор Бланк, предложената от него панорама на българския разказ в немски превод — били тези преводи отпечатани или не — е представителна за българското разказно изкуство на 20-те години на нашия век.

Като преводач Т. Бланк се води по доминиращата през онова десетилетие стойностна йерархия на литературните явления. Тя естествено не във всяко отношение е тъждествена с подобни йерархии от по-нови времена; едни имена се оказват трайни, други излизат на преден план, трети пък се позабравят. Необичайно за нас днес, но в съзвучие с предпочитанията на 20-те години е обстоятелството, че Бланк — съдейки по големия брой преводи — отдава особено значение на А. Каралийчев и Вл. Полянов. Днес името на А. Каралийчев вече не се споменава на един дъх с Елин Пелин и Йордан Йовков, макар да си остава един от най-сладкодумните български разказвачи. По-другояче стои въпросът с Вл. Полянов. Нашумял и много четен през 20-те години, неговото име по-късно се изтласква на заден план, но не като последица на естествено „пресяване“, а в резултат на политически субективизъм в културния живот след 1945 г. Едва през осемдесетте години отново влиза в литературния живот. Вглеждането в стойностната йерархия на Бланк и неговото време съдейства за преразкриване на ценности, пренебрегнати в страстите и предразсъдъците на по-новите времена.

Не само като познавач на българската литература, а и като неин преводач Теодор Бланк е самоук. Научни разработки по проблемите на немско-българския превод по него време още не съществуват. Няма данни, от които би могло да се заключава, че Бланк е бил запознат с преводите на Георг Адам. Но Теодор Бланк несъмнено притежава преводачески талант и усет за езика. Той владее и най-фините оттенъци в родния си език и е навлязъл дълбоко в българския. От живота си в България, от пътуванията из страната, както и от общуването с български приятели и познати той черпи онези извънезикови познания, без които един преводач не би могъл да работи.

Когато пристъпим към оценка на белетристичен превод, ще поставим въпроса в каква степен той е адекватен на оригинала. Основа на всеки превод е предаването на денотатното значение на оригинала, но за художествен превод е от особено значение адекватното предаване на прагматично-вътрешноезиковите значения, които дават израз на отношението на автора или на „подставения“ от него разказвач, герой и т. н. към изображенията или описаните хора, събития и предмети и които създават езиково-стилистич-

ното своеобразие, интонацията и ритъма на произведението.³⁴ Във връзка с това Гиви Гачечиладзе пише, че преводачът се нуждае от „стилистичен ключ“, за да намери достъп към ритъма на оригинала, към интонацията му, определена предимно от синтагмите, към начина на предаването на основната мисъл, към свързването на всички тези компоненти със сюжета, композицията и другите структурни елементи на белетристичната творба.³⁵

Някои наблюдения върху предаването на семантично-стилистичното своеобразие и интонацията на оригинала в подбрани преводи могат да дадат известна представа за преводаческото умение на Бланк. Обхванат анализ не може да се направи, защото на повечето отпечатани преводи липсват ръкописнитем, респ. машинописните оригинали, а там, където са налице и отпечатаният текст, и ръкописът, не може да се установи, дали промените в печатния текст се дължат на коригиращия автор, или на пъргав редактор.

Първият превод, Йовковият разказ „Грехът на Иван Белин“, е за дебютирация преводач строго изпитание. В разказите на Й. Йовков случката е само фон, на който героите разкриват своя мисловен и емоционален свят, без авторът да прибере към описания на психологически състояния. Йовковите разкази се отличават с равномерен повествователен ритъм, който се осъществява чрез паралелизъм в строежа на изреченията, чрез редуване на по-дълги и по-кратки синтагми, както и чрез проникнат от мисловна унесеност език. Бланк добре предава повествователния ритъм на разказа, пространствените измерения, присъщи на пейзажните и природни изображения на Йовков, грубоватия език на своенравния Иван Белин, както и психологическата реакция на неговите съселани и на самия него след убийството на вълчицата.

От друга страна, дебютантът среща и редица трудности. Понякога е несигурен в адекватното предаване на специфична за българската култура, за българския бит лексика, на реалиите, като ги заменя със стилистично неутрална лексика, която дава само приблизителна представа за денотата; така например превежда „пояс“ с „Gürtel“ (колан) вместо „Wickelgurt“, „калпак“ — „Kappe“ вместо „Pelzmütze“, „ямурлук“ — „Mantel“ вместо „Umhang“ и т. н. Отказът от по-адекватно предаване на реалиите, дори чрез описание, накърнява колорита и асоциативността на оригинала.³⁶ Сполучливо решение пък постига Бланк в пасажа, който разказва за народния обичай „молебен за дъжд“; вместо да използва буквалния превод на „пеперуда“, образува думата „Regenmädchen“ (дъждовно момиче), а под линия пояснява обичая.

Понякога Бланк се затруднява при точното и съобразено с контекста предаване на семантиката на денотата. Така например в пасажа „... някъде из нивите. Те са изкласили...“ единствено глаголът „изкласявам“ показва, че погледът на Иван Белин обхваща житно поле, жита, в които предполага бърлогата на вълчицата. Използваният от Бланк глагол „aufschießen“ е до-

³⁴ L. Barducharov. Sprache und Übersetzung. Leipzig und Moskau, 1979, стр. 50.

³⁵ Гиви Гачечиладзе. Введение в теорию художественного перевода. Тбилиси, 1970, стр. 189.

³⁶ Наблюденията върху „Грехът на Иван Белин“ са извършени въз основа на: Йордан Йовков. Събрани съчинения. Т. III. София, 1956, стр. 344 и следващите; Jordan Joffe. Die Sünde des Iwan Belin. — В: „Auslandpost“, год. VII, 1925, бр. 14, стр. 5-8; бр. 15, стр. 6-7.

пустим, но не еднозначен, защото може да се отнася освен за жито и за други култури. За да разбере немският читател, че става дума за житно поле, Бланк би трябвало да потърси компенсация, например като превежда думата „ниви“ с „Komfeld“ вместо „Acker“. На Бланк в някои случаи му е трудно да вникне в смисъла на фразеологични съчетания от народния език. Така Иван Белин обяснява на овчарчетата вървежа на природата: „Нека е горещо сега, хляб се пече.“ — „Laßt es heiß sein jetzt, man mag Brot backen“ превежда Бланк, но преводът е направо погрешен; не става дума за това, че някой ще пече хляб, а образно се изказва една колкото проста, толкова и жизненоважна мъдрост — че в лятната жегата узрява „хлябът“, т. е. житото.

В този разказ Бланк също така не схваща модалното значение на бъдеще в миналото. Когато Иван Белин следи с очите си вълчицата, която изчезва в житата, той се унася: „...тя щеше да легне сред шумата и оглозганите кости, а рунтавите вълчета, невинни и жестоки в незнанието си, като всички деца, стръвно и лакомо щяха да задърпат мършавите ѝ гърди... Иван Белин въздъхна...“ Бланк превежда: „... Dort wollte sie... inmitten von Laub und abgenagten Knochen, sich niederlegen, aber die struppigen kleinen Wölfe, unschuldig und grausam in ihrer Unwissenheit..., wollten gierig an ihren mageren Brüsten zupfen... Ivan Belin seufzte...“ Бланк превежда граматически правилно. Преводът му с модалния глагол „wollen“ (искам) характеризира действието (на вълчицата и вълчетата) като намерение и предстоящо спрямо момент в миналото, за който се говори. Това е и основното значение на бъдеще в миналото. В този разказ обаче глаголното време бъдеще в миналото има специфична модална отсянка. С него се предава един вид полупряка реч, това, което Белин си представя. Така погледнато, преводът на Бланк в случая е неточен, защото обеднява мисловния свят на Иван Белин и изтънява вътрешното сцепление на градивните елементи на разказа. Бланк би трябвало да търси решение в условното наклонение.

Теодор Бланк има трезво отношение към първите плодове на преводаческия си труд: „И превеждането трябва да се научи, и в „Иван Белин“, който е първият ми превод, можах да направя някои неща по-добре. Но, превеждайки, човек се учи — с оглед българско-немския стил и в художествено отношение.“ — пише той на 30 май 1925 г. в писмо до Мария Статкова. Вторият превод, пак разказ на Йовков — „Песента на колелетата“, — излиза няколко месеца по-късно. Сега Бланк разполага вече с известен опит, освен това — както споделя с Мария Статкова на 18 август 1925 г., — редакцията му предоставя възможност да нанася коректури на набраните шпалти. Макар да са се прокраднали някои неточности и дребни грешки, Бланк е осъществил сполучлив превод, който е в съзвучие с плътното доближаване на авторовата реч до мисловния свят на героя, както и с пластичността на лирично обогатеното повествование.

Голяма адекватност постига Теодор Бланк, когато превежда разкази на Елин Пелин. В прозата на Елин Пелин отсъстват отвлечени метафори, той пестеливо употребява реалии и фразеологизми от народния бит. Поетическата сила тук извира от предметната точност и от пластичността на езика, а също така от наглед непринудено воденото повествование, което обаче почива върху състен и ритмизиран синтаксис. В „Кумови гости“ Теодор Бланк съумява да се придържа към ту ироничен, ту ведър тон на раз-

каза: „Колко му е на пролетния ден! Свърши се като всички божи дни. Нищо ново не се случи в село, нищо необикновено.“ — „Auch ein Frühlingstag deht einmal zu Ende wie jeder andere gewöhnliche Tag. Nichts Neues hatte sich im Dorf ereignet, nichts Außergewöhnliches.“³⁷ Преводът само загатва за фразеологичния характер на първото изречение, без да го пресъздаде, той избягва по-разговорен вариант, който би накърнявал въздействието на разказа. Бланк спазва и анафоричната структура на следващото съставно изречение, загатваща за селското еднообразие, от което впрочем жизнерадостните млади герои на разказа поне временно ще се отърват...

И в преводите личи, колко привързан е бил Бланк към прозата на А. Каралийчев. На времето Георги Цанев отбелязва, че разказният свят на А. Каралийчев е „метафорично оживен и богат на поетични видения.“³⁸ От тези разкази е и „Паричката“. Сюжетът напомня за народното творчество и разказва за двама братя, които са обичали една и съща мома... Преводът дава много добра представа за стилистичното своеобразие, за поетичния чар, за ритъма на оригинала. Ще приведем три примера: (а) „По-силно запламтя огънят, пръснаха жълти искри, потрепераха разтревожено вейките на старата върба.“ — „Stärker prasselte das Feuer, gelbe Funken sprühten, unruhig zitterten die Zweige der alten Weige.“³⁹ Бланк внимателно спазва инверсията, а за да постигне и в превода породения от асиндетичното свързване на синтагмите ритъм на оригинала, той се отказва от точно възпроизвеждане на ингресивния начин на действие (anfangen zu prasseln, aufsprühen), а се доверява на наречието „по-силно“. (б) „Тръпки го побиха: същата. Прилича на майка си, сякаш тя и то са две капки.“ — „Schauer überflossen ihn. Genau dieselbe. Sie glich ihrer Mutter wie ein Tropfen dem anderen.“ Бланк не търси съответен немски фразеологизъм („wie ihrer Mutter aus dem Gesicht geschritten“), а калкира българския израз и пренася по този начин нещо от поезията на „другия език“ в превода. (в) „... И още не са ги зашибали, неговият кон зе да рови с левия крак... Плуваха Гено и Кольо през нивата. Плуваше над тях месечината, падаха звезди в житата.“ — „Aber noch hatten sie nicht die Peitsche geschwungen, da begann sein Pferd mit dem linken Hufe zu scharren... Geno und Koljo schwammen durch die Felder. Der Mondschein überflutete sie. Sterne fielen in den Weizen.“ Бланк превежда глагола „плувам“ в първия случай буквално, както е в текста, отпечатан в „Златорог“. Когато братята, яхнали конете си, минават през житата, от тях се виждат само главите и горната част на тялото, и от конете се виждат главите, следователно братята като че ли плуват. На немски, а може би и на български тази метафора би се възприемала по-лесно, ако беше разширена с модално пояснение като „като че ли“. Неслучайно Каралийчев в по-сетнешни издания заменя думата „плувам“ с „вървя“. Каралийчев оставя глагола „плувам“ във второто изречение; Бланк пък от самото начало тук намира малко по-свободно, но извънредно поетично решение, което също така запазва целостта на картината. Тези примери показват, че Бланк вниква

³⁷Елин Пелин. Събрани съчинения. Т. II. София, 1958, стр. 158 и следващите; Elin Pelin. „Gevatter Gäste“. — В: Aus Welt und Leben. Verlag Deutsche Pressekorrespondenz, Hannover, 1927, бр. 34, стр. 11-12.

³⁸Георги Цанев. Писатели и творчество. София, 1932, стр. 134.

³⁹Ангел Каралийчев. „Паричката“. — Златорог, VI (1925), стр. 341-346; Angel Karaliyschew. Die Münze. — Westermann's Monatshefte, 1928, кн. 864, стр. 573-575.

дълбоко в поетичната структура на прозата на Ангел Каралийчев и я разкрива пред немския читател.

Тепърва предстои да се анализира обстойно преводното дело на Бланк както по хронологичен ред, така и с оглед на писателите. Тъй като той се втурва в преводаческата дейност като самоук, такъв анализ може би ще даде интересни за науката на превода резултати. Нашите досегашни наблюдения позволяват да се каже, че едно проследяване на преводите на Бланк по хронологичен ред показва развитие и узряване на преводаческото му майсторство. Не преодолява напълно някои затруднения, които изпитва при реалиите, фразеологизмите и модалните оттенъци на глагола, но нима те не са спъни-камък и за други преводачи? Многото бляскаво преведени страници и произведения изкупват този „грех“.

Теодор Бланк изпитва уважение към литературното произведение, което превежда. Единични са случаите, когато вместо превод предлага съкратен вариант, както в при „Двете гърнета“, „переразказвани по Ангел Каралийчев“ в „Frohe Jugend“, пригурка към „Kamenzer Tageblatt“ (бр. 22, 1928). Сигурно не грешим с предположението, че тук Бланк се съобразява с искането на вестника и с предоставеното място. Приемливи съкращения, вероятно пак по искане на съответните редакции, се срещат и в отделни други печатани разкази. Уважението на Бланк към произведението включва и адекватното предаване на заглавията. Само понякога, и то когато са налице основателни съображения, Бланк променя заглавието, например на разказа „Смърт в трамвая“ на Г. Райчев („Бежанци“). Друг е случаят при разказа „Хитрец“ на Елин Пелин. Бланк сполучливо озаглавява превода с „Überlistet“ („Изхитрил“), и вероятно по настояване на редакцията заглавието се разширява в „Der überlistete Wachtmeister“ („Изхитрен стражар“)...

Теодор Бланк е добросъвестно и солидно работещ преводач. Той убедително съумява да предава художественото своеобразие на всеки от многобройните разказвачи, които превежда. С подбора, както и с качеството на превода единствен той открива достъп на немския читател към богатството на българския разказ през двадесетте години. Търсейки възможности за публикуване и зависим от тях, той за съжаление пръска преводите си по най-различни — престижни, посредствени и периферни — периодични издания. Грижливо прегледани и обединени в едно томче, те биха представлявали интересна антология. В своя и без това тъй кратък живот Теодор Бланк посвещава само кратък период на превода. Но със своето дело той заема значително място в по-новата история на немско-българските културни и литературни взаимоотношения.